

BAPTISTISKE VERDIER HISTORISK BELYST¹

Av Peder A. Eidberg

INNLEDNING

Det er ikke så lett å definere hva baptistiske verdier, enn si «kjerneverdier» er. Dersom vi mener at det er verdier som er fundamentale for vår kristendomsforståelse, vil noen av dem være verdier vi har felles med andre kristne konfesjoner, ja til og med andre religioner.²

Likevel er det noen verdier vi som baptister betrakter som sentrale i vår kristendomsforståelse, selv om ikke alle er spesifikke for oss. Det er noen av disse vi skal ta for oss her. Man kunne kanskje si at vi burde ta for oss hele tros læren når vi drøfter kjerneverdier, men det er hverken mulig eller hensikten her.

Innledningsvis kan det slås fast at det baptistiske menneske- og menighetssyn er integrerende elementer i baptistisk identitet.³ Utvikling av identitet, eller kjerneverdier, som ikke er forankret i dette menneske- og menighetssyn, representerer et avvik fra historisk baptisme. Sentrale elementer i den kristendomsforståelse som er fundamentet for det som utgjør baptistisk identitet, kan summarisk settes opp slik:

¹ Bearbejdet versjon av foredrag i Bærum Baptistkirke ved temadag om baptistiske **kjerneverdier** 17.03.2007.

² Religionsfrihet vil være en verdi vi har felles med andre religioner. Trinitetslæren, troen på frelsen ved Jesus Kristus, og oppstandelsen er grunnleggende for vår egen tro og samtidig trossannheter vi har felles med andre kristne.

³ For en mer omfattende drøftelse, se P. A. Eidberg, «Utvikling av lederskap og baptistisk identitet. Noen lærdommer fra historien.» *Baptist* 2/2004, s. 29-48.

På det individuelle plan: Personlig omvendelse, dåp på egen bekjennelse av troen, tilhørighet og medansvar i troendemenigheten, «soul competency», som betyr at den enkelte troende har rett og kompetanse til under Den Hellige Ånds ledelse å lese og fortolke Skriften uten noen menneskelig autoritet over seg, og samtidig har Bibelen som den endegyldige autoritet for hva som er kristen tro og kristent liv, videre det alminnelige prestedømme, som innebærer vitnetjeneste utad og tjenende lederskap innad i menigheten, samt ethvert menneskes rett til å la være å tro (nei til religionstvang) eller til å tro og praktisere sin tro fritt etter sin overbevisning.

På fellesskapsplanet: Menigheten som fellesskapet av dem som ved tro og dåp på egen bekjennelse av denne tro er innlemmet i menigheten, menighetsmøtet som menighetens øverste formelle og reelle myndighet, lokalmenighetens autonomi (selvstendighet) forent med forpliktende deltakelse i et større fellesskap som tillegges avgjørelser om felles tiltak i tjenesten for evangeliets utbredelse, skille mellom stat og kirke, kamp for religionsfrihet både for den enkelte og for menighet/kirke.

Arbeidet med baptistisk identitet har pågått med en viss intensitet over hele verden de siste 15-20 årene. Det er også en del av en generell kulturell interesse for historiske røtter og opptatthet med hvem en, både som individ og fellesskap, er i møtet med sterkt skiftende forhold.⁴

Noen spesifikke årsaker, det finnes sikkert flere, kan nevnes til at temaet er aktuelt og anses nødvendig å drøfte for baptistene: 1) Mindre og mindre kunnskap om og interesse for våre røtter. 2) Impulser fra andre konfesjoner samtidig med en nedbygging av teologiske og praktisk-kirkelige skiller. 3)»Kristne på vandring», et fenomen som ble tydelig i kjølvannet av den karismatiske bevegelse, hvor enkeltmennesker skifter menighet flere ganger og hele tiden har med sin egen bagasje og er lite interessert i hva den menighet de går inn i står for, eller ønsker å bli innsosialisert i sin nye sammenheng. Når slike får posisjoner, blir det ofte så som så med den baptistiske identitet. 4) Endelig kan nevnes at enkelte baptistsamfunn har opplevd indre strid på grunn av en fun-

⁴ I 1992-93 utarbeidet European Baptist Federation (EBF) dokumentet *What are Baptists*, som i 1995 kom på norsk med tittelen *Å være kristen i dag. Baptistisk kristendomstolkning*.

damentalistisk utvikling. Noe som igjen har ført til et påtrengende behov for besinnelse på ens historiske egenart. Det mest kjente eksempel på verdensbasis er Southern Baptist Convention (SBC), som til og med valgte å forlate Baptistenes Verdensallianse (BWA). Situasjonen i SBC har avstedkommet en mengde bøker og småskrifter om baptistisk identitet, først og fremst produsert av den moderate fløy som forvalter det som kirkesamfunnet historisk har stått for.⁵

Også vi som norske baptister må ikke være blind for at historiske baptistiske verdier er kommet under press, enten passivt ved at man ikke bryr seg om dem, eller aktivt ved at man ønsker å omdefinere eller fjerne dem. Nesten like betenkelig er det om man bruker klas-siske verdibegreper som honnørord og i festtaler, men i praktisk «poli-tikk» ser bort fra dem, slik jeg synes jeg ser tendenser til også på ledel-sesnivå i vårt kirkesamfunn.

Det finnes imidlertid andre – gode og viktige – grunner til å arbeide med baptistiske kjerneverdier akkurat nå. I 2009 skal vi markere 400-års jubileet for stiftelsen av den første baptistmenighet, som fant sted i Amsterdam i Holland i 1609. I 2010 skal vi feire 150-års jubileet for den første baptistmenighet i Norge og kan da forhåpentligvis samles med menigheten i Skien. Begge disse begivenhetene bør være fine for-anledninger til å besinne oss på hvem vi er. Videre er det i 2010 100 år siden Baptistenes Teologiske Seminar ble opprettet. Jeg tillater meg den påstand at ingen virksomhet innen Det Norske Baptistsamfunn (DNB) har hittil betydd mer for kunnskap om og spredning av norsk baptistisk identitet enn Seminaret. Dette må være en oppgave også innfor 100-års jubileet og i årene som ligger foran, hvis norske baptister overhode skal beholde noe forhold til institusjonen. I overskuelig fremtid vil grunnfjellet i norske baptistmenigheter bestå av slike som ønsker seg utdannede *baptistpastorer* og som regner med at Seminaret vil levere. Skjer ikke det, vil disse oppleve seg fremmedgjorte i for-

⁵ Den foreløpig siste utvikling er opprettelsen av «New Baptist Covenant», etter initiativ av Jimmy Carter. Man planlegger en markering i januar-februar 2008 med forventet 30000 deltakere under temaet «Enhet i Kristus». Ledere fra 40 baptistsamfunn og organisasjoner i USA og Canada kommer, og formålet er ifølge Carter å skape «en ny stemme og nye muligheter for samarbeid mellom baptister i USA for å oppnå ny enhet basert på historiske baptistiske trossannheter.» *Baptist History News* januar 2007, utg. av Baptist History and Heritage Society.

hold til skolen, både når det gjelder bønn og offer. Da vil det hjelpe lite at Seminaret gir en generell kristen lederutdanning som kan brukes alle steder, men dermed står i fare for å mangle skikkelig rotfeste noe sted.

La meg avslutte denne innledningen med et sitat hentet fra artikkelen «Det folk som kalles baptister» av William Park i *Banneret* 5/1943. Park siterer lord Bancroft, som uttalte: «Samvittighetsfrihet, tankens absolutte frihet, var fra først av baptistenes trofé.»

UTGANGSPUNKT

Bibelen som rettesnor

De som først ble baptister i 1609 var bibellesere. Lederne var universitetsutdannede og behersket latin og gresk. Det var bibelstudier som ble avgjørende for deres teologiske og ekklesiologiske utvikling. Det de fant i Bibelen ble sammenholdt med deres anglikansk/puritanske tradisjoner, og tradisjonene måtte vike. Bibelens ord var overordnet bekjennelsesdokumentene, ikke motsatt.

Til tross for synet på Bibelens status og autoritet formulerte de første baptister trosbekjennelser. Det var ikke *creeds*, bindende for alle tider, men *confessions of faith*, som uttrykte det som de som vedtok dem, stod for.

Interessant nok finner vi ingen artikkel om Bibelen i de aller tidligste bekjennelsene, selv om det er mange bibelhenvvisninger som belegg for utsagnene. Men fra 1644 (London Confession) er det artikler om Bibelen. Etter hvert ser vi et mønster der første artikkel i en bekjennelse dreier seg om Bibelen og forståelsen av den. På 1800- og 1900-tallet er det tydelig at det er viktig å slå fast Bibelens status og plass, sannsynligvis for å klargjøre posisjoner overfor vitenskapelig bibelkritikk. Men dette er ikke et entydig mønster.⁶

⁶ Fra vår egen norske sammenheng ser vi dette i «Trosbekjennelse for Porsgrunn og Solum Baptistmenighet» (1860), «Erklæring om baptistisk tro og ordning» (1963) og «Uttalelse om bibelsynet» (1966), alle gjengitt i Peder A. Eidberg (red.), *Baptistene - tro og liv* (1976), s. 124–130.

Ekklesiologien (Menighetssynet)

Historisk sett var det erkjennelsen av menigheten som forsamlingen av troende bekjennere, der dåpen ifølge Det Nye Testamente (NT) finner sted ved inngangen i menigheten, som førte til at baptismen fremstod på begynnelsen av 1600-tallet.

Hva er så det karakteristiske ved det baptistiske kirkesyn? Hvordan er det begrunnet? Hvilke kjennetegn har det og hvilke konsekvenser følger av det?

I et svar på en appell fra den anglikanske kirke om kristen enhet, uttalte de engelske baptister i 1926 om sitt kirkesyn: «Vi tror på den katolske (alminnelige) kirke som det hellige samfunn av dem som tror på vår Herre Jesus Kristus, som han grunnla, over hvilket han er det eneste hode, og i hvilket han bor med sin Ånd. [...] Vi tror at dette hellige samfunn er i sannhet å finne hvor som helst grupper av troende forenes som menigheter på grunnlag av bekjennelse av personlig tro. Hver lokal menighet som er bygget opp slik, er av oss betraktet å være både i stand til og forpliktet til å styre seg selv ved hans iboende hellige Ånd, som gir visdom, kjærlighet og kraft, og som, slik tror vi, leder disse menigheter til fritt å slutte seg sammen i mer omfattende organisasjoner for fellesskap og evangeliets utbredelse.»⁷

Menigheten er ikke en forening skapt av likesinnede. Baptistene har alltid fremholdt at overalt og alltid når den kristne kirke trer frem i historien, trer den frem som Guds verk, ikke menneskers. Den er troende bekjennere ført sammen av Den Hellige Ånd og ved dåpen innlemmet i de helliges samfunn som synlig, lokal menighet. Det var denne forståelse som lå til grunn da den første baptistmenighet ble stiftet i 1609. Dette er en uoppgivelig baptistisk verdi, selv om den konkrete utforming av menighetsforståelsen, med noe ulik vektlegging av sider ved den, har variert noe. Likevel står det fast: En baptistmenighet er en troendemening som praktiserer bekjennelsesdåpen.

Nå bør vi si om denne grunnleggende verdien at den ikke er eksklusiv for baptister. Vi deler den med døpertradisjonen generelt, med visse variasjoner særlig når det gjelder ledelse.

⁷ Sitert etter Henry Cook, *What Baptists Stand For* (1958), s. 32.

For en drøftelse av baptistenes kirkesyn, se f.ø. P.A. Eidberg, «Menighet og dåp i en økumenisk tid», *Baptist* 2/1994, s. 11–27, særlig s. 11–14.

Dåpen

Dåpen er egentlig en del av ekklesiologien hos baptistene, ikke motsatt, og en konsekvens av studiet av Det Nye Testamente (NT). Dåpen har gitt vårt kirkesamfunn dets navn, og har vært den «merkevare» som har identifisert oss i almenheten. Samtidig er det slik at dåpen som kirkelig handling er det kanskje mest alment forekommende fenomen innen kristenheten.⁸ Det er derfor et paradoks at nettopp dåpen setter det mest markerte skille mellom kirkesamfunn. Det skyldes to forhold som begge har å gjøre med dåpen som kjerneverdi for baptister: 1) Hvordan man leser NT om dåpens innhold, form og betydning, og 2) at baptistene ut fra sin forståelse av dåpen i NT ikke kan godkjenne spedbarnsdåpen som gyldig kristen dåp.

La oss belyse dette med innsikt fra baptismens begynnelse.

I 1606 ble det i Gainsborough, en by med 1500 innbyggere i Lincolnshire, England, stiftet en såkalt paktsmenighet (Covenant church). Medlemmene kom fra noen byer og landsbyer i Lincolnshire og Nottinghamshire, de aller fleste tilhørte middelklassen, noen var lavadel og flere hadde studert i Cambridge, medisin, jus og teologi.⁹ Cambridge var et hovedsenter for puritanerne i England og Gainsborough-menigheten hadde startet som en puritansk konventikkel. Men nå var menigheten blitt separatistisk, hadde brutt med den anglikanske kirke og i stor grad også med puritanerne, som valgte å bli i kirken. Menigheten var organisert som et paktsfelleskap,¹⁰ og praktiserte spedbarnsdåp.

På grunn av motstand og forfølgelser reiste menigheten til Amsterdam i Holland i 1608.

De to fremste lederne av menigheten var John Smyth (1570?-1612) og Thomas Helwys (1550?-1615?). Smyth hadde studert teologi og

⁸ Venneses Samfunn (Kvekerne) og Frelsesarmeen praktiserer ikke dåp, men Frelsesarmeen aksepterer at medlemmene lar seg døpe i andre kirkesamfunn.

⁹ James R. Coggins, *John Smyth's Congregation* (1991) s. 32–37.

¹⁰ I en tidlig 1600-tallskilde heter det at menigheten «as the Lords free people joyned themselves (by a covenant of the Lord) into a Church estate, in the fellowship of the gospel, to walke in all wayes made known, or to be made known unto them, according to their best endeavours, whatsoever it should cost them, the Lord assisting them.» Sitert etter Coggins, *op.cit.*, s. 33.

medisin og var i 1594 blitt ordinert til anglikansk prest, men blitt avsatt i 1602. Helwys hadde studert juss, og var en velstående kjøpmann av lavadel. Han finansierte menighetens reise til Amsterdam.

Bibelstudier førte til at Smyth og Helwys forkastet spedbarnsåpen som ubibelsk og derfor som gyldig dåp. Dette brakte dem og menigheten i konflikt med andre engelske separatistmenigheter i Holland og England. De holdt imidlertid fast ved sin nyvunne innsikt. De oppløste menigheten, og da de ikke fant noen som praktiserte dåp på bekjennelse av tro og samtidig hadde en sunn bibelsk lære, døpte Smyth seg selv og deretter Helwys, og så døpte de resten av gruppen og stiftet en ny menighet. Dette skjedde i 1609. Dåpen ble utført ved overøsning.

Her er vi etter min mening ved et fundamentalt punkt når det gjelder menighets- og dåpssyn som våre kjerneverdier (identitet). For Smyth og Helwys var det ikke slik at menigheten var der, de kunne bare forandre dåpssyn og døpe medlemmene med troendedåpen. Nei, fordi den menighet de hadde, var blitt etablert uten rett bibelsk dåp, var den ikke en rett menighet. Bekjennelsesdåpen var konstituerende for menigheten, ikke pakten. Altså måtte man gå radikalt til verks og danne en menighet basert på medlemmenes personlige bekjennelse av troen og dåp på grunnlag av denne bekjennelse. Slik ville den nytestamentlige menighetsordning være gjenopprettet. Slik jeg ser det, lærer vi av Smyth og Helwys at dåpssyn og menighetsforståelse hører sammen. Er ikke det ene rett, blir heller ikke det andre rett.

Det fant også andre teologiske endringer sted i den nye menigheten, sammenlignet med deres puritanske utgangspunkt. Det gjaldt for eksempel synet på forsoningens rekkevidde (general atonement) og ledelsesstrukturen i menigheten.

I Holland fantes på denne tiden mennonittene, en døperbevegelse med direkte forbindelser tilbake til reformasjonstidens anabaptister. Etter en tid kom John Smyth til at disse likevel var bibelske nok til at man kunne tatt imot bekjennelsesdåpen fra dem, og altså kommet inn i en suksesjonslinje hva gyldig dåp og rett menighet angikk. Han åpnet derfor samtaler med mennonittene om at «hans» menighet kunne få slutte seg til dem. Dette satte Helwys seg imot. Han mente at den dåp de hadde utført var nytestamentlig og gyldig, og at suksesjon var en avsporing. Han pekte også på vesentlige forskjeller i teologi og kirkeordning. Uenigheten førte til at menigheten ble splittet. Et flertall

under ledelse av Smyth fortsatte forhandlingene med mennonittene. Mindretallet under ledelse av Helwys ekskluderte da flertallet, og i 1612 dro menigheten tilbake til England og etablerte seg i Spitalfields i utkanten av London, med Thomas Helwys som pastor. Denne delen av Smyth/Helwys baptistmenigheten fra 1609 ble begynnelsen på baptismen. Den andre delen ble i 1615 innlemmet i mennonittbevegelsen og forsvinner ut av baptistenes historie.

Spitalfieldsmenigheten ble den første General Baptist menigheten. Betegnelsen har med synet på forsoningens rekkevidde å gjøre, nemlig at den gjelder alle mennesker og at alle kan ta imot frelsen ved tro.¹¹ Flere menigheter ble stiftet de nærmeste årene. Vi kan imidlertid ikke her følge baptismens utvikling i England.

Bare én sak til skal nevnes: I 1616 ledet Henry Jacob stiftelsen av en independent (uavhengig) eller semi-separatist menighet i Southwark, London.¹² I 1630-årene ble denne menigheten delt i flere nye menigheter. I noen av dem ble dåpsspørsmålet tatt opp, herunder også dåpsformen. I flere av menighetene ble det forrettet dåp på personlig bekjennelse av troen. I 1641 gikk en av menighetene etter kontakt med Rhynsburjerne, en retning innen mennonittene i Holland, over til *neddykkelsesdåp*. Flere menigheter fulgte, og i 1644 signerte syv menigheter som praktiserte dåpen slik, The London Confession. I og med dette fremstår de som baptistmenigheter med en opprinnelse i den kongregasjonalistiske calvinisme i moderat form. De slår fast at Kristus døde bare for de utvalgte. Likevel skal evangeliet forkynnes for alle mennesker. De har heller ikke noen lære om utvelgelse til fortapelse (dobbel predestinasjon).¹³ Denne calvinistiske gren av tidlig engelsk baptisme fikk betegnelsen Particular Baptists (particular atonement).

Vi har nå sett på baptismens historiske utgangspunkt, og noe av det som utgjorde dens identitet. Men identitet er ikke noe statisk begrep,

¹¹ Denne lære kalles også arminianisme etter en hollandsk teolog Jacobus Arminius (1560–1609). Se William H. Brackney, *Historical Dictionary of the Baptists* (1999), s. 25–26.

¹² Den siste betegnelsen fikk de fordi de i sin bekjennelse av 1616 slo fast at de ved visse tilfeller kunne ha samfunn med menigheter innen den anglikanske kirke. Se videre Peder A. Eidberg, *Det folk som kalles baptister* (2003), s. 42–43.

¹³ *The London Confession*, artikkel 21, se W.L. Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith* (rev. ed. 1969), s. 162.

aller minst innen baptismen. Ser vi på vår 400-årige historie, ser vi at baptismen på sitt beste har levd og fungert med nyanser både i lære og praksis uten dermed å måtte splittes organisatorisk. Dette er et karakteristisk trekk ved vår konfesjon og springer ut av det menneskesyn og det kirkesyn vi har. Dessverre har det forekommet avvik fra dette hovedtrekk, noe som på både kort og lang sikt har skadet baptismen.

KJERNEVERDIER MELLOM KONFORMITET OG MANGFOLD - ELLER: IDENTITET SOM PROSESS

Fordi identitet ikke er et statisk begrep og fordi baptistene ikke er forpliktende bundet av egne trosbekjennelser som har tilnærmet absolutt gyldighet for alle tider, er det et dynamisk element i baptismen som får betydning også for kjerneverdiene og utformingen av dem.¹⁴ Baptisternes interaksjon, både som individer og grupper, med storsamfunnet de er en del av, har også medvirket ulik tolkning og tilrettelegging av kjerneverdier. Ett eksempel, som gjelder forholdet mellom *stat* og *kirke*, er statlige midler til kirkelig virksomhet. I USA er det nærmest utenkelig for baptister at «federal money» skulle finansiere religiøs virksomhet. I Skandinavia har baptistene, riktignok etter en smule sjelegranskning til å begynne med, tatt imot, og aktivt arbeidet for å få, penger fra det offentlige til ytremisjon, skolearbeid, menighetsarbeid og drift av kirkesamfunnet sentralt. Hovedårsaken til den forskjellige tilnærming ligger i ulike skatteregler i USA og Norge, mens det prinsipielle syn på skille mellom stat og kirke, også økonomisk, fastholdes.

Religionsfrihet, både for den enkelte borger og som «kirkefrihet», har vært en kjerneverdi helt fra begynnelsen av.¹⁵ Gainboroughmenighetens vei bort fra anglikanismen var ikke bare et brudd med statskirkesystemet. Det var like mye et krav om fri religionsutøvelse uten å bli diskriminert. Mest tydelig og uttrykksfullt sier Thomas Helwys det i sin bok fra 1612 *A Short Declaration of the mystery of iniquity*. Den 212 siders boken er et ganske beskt oppgjør med ikke bare katolikker og anglikanere, men også puritanere og kongregasjonalister av ulikt slag for deres unnfalighet på flere områder. Men først og fremst gjelder

¹⁴ For det følgende se P.A. Eidberg 2003, s. 245–255.

¹⁵ Se P.A. Eidberg, «Dissenterloven av 1845 – et bidrag til religionsfrihet i Norge?» *Kirke og Kultur* 4/1998, s. 369–380.

det religionsfrihet som et grunnleggende krav. Helwys dedikerte et eksemplar til kong James I, med følgende hilsen: «Hør, Herre Konge, og forakt ikke rådet fra dine fattige og la deres klage nå deg. Kongen er et dødelig menneske og ikke Gud, derfor har han ikke makt over sine undersåtters udødelige sjeler og å bestemme lover og regler for dem og sette åndelige herrer over dem. Dersom kongen har myndighet til å sette åndelige herrer og vedta åndelige lover for sine undersåtter, da er han en udødelig Gud og ikke en dødelig mann. Herre Konge, la deg ikke forføre av bedragere til å synde slik mot Gud, hvem du skulle adlyde, og heller ikke mot dine fattige undersåtter som bør og vil lyde deg i alle ting som gjelder liv og gods for at deres liv ikke skal bli tatt bort fra jorden.»

James I reagerte meget skarpt på boken, Helwys ble fengslet og døde i Newgate-fengslet før 1616.¹⁶

Religionsfriheten er fortsatt en kjerneverdi for baptismen. Kampen for den har funnet sted på alle nivåer fra lokalsamfunn til på verdensbasis. Begrepet har etter hvert kommet til å inkludere samvittighetsfrihet, ytringsfrihet og anti-rasisme. Internasjonalt har BWA spilt en ledende rolle. Det har nok forekommet at baptister ikke har levd opp til vår høye bekjennelse, for eksempel når man ikke har villet innrømme andre religioner de samme privilegier som vår egen.¹⁷

Samvittighetsfrihet bør nevnes som et aspekt ved religionsfriheten.¹⁸ Samvittigheten er i eminent forstand individuell og personlig. Det er *min* samvittighet. Samvittighetsavgjørelser er derfor ikke *overførbare*. Man kan kun tale på egne vegne. Samvittigheten kan imidlertid ikke påberopes i utrensmål. Det er bare når en er *ubetinget bundet*, en kan vise til sin samvittighet.

«Samvittighetsfrihet» som begrep er et relativt moderne fenomen. Det har som forutsetning et menneskesyn med plass for individet og dets rettigheter, og med *toleranse* som en vesentlig norm i forholdet mellom mennesker og grupper av mennesker. Samvittighetsfriheten

¹⁶ James I hadde før dette uttalt at den var bare halvt konge, som kontrollerte sine undersåtters kropp, men ikke deres sjel. J.R. Coggins 1991, s. 130–132. Vi vet ikke nøyaktig når Helwys døde, men i 1616 fikk hans enke overført en del midler fra hans onkel.

¹⁷ F. eks. hva angår tomter til moskeer.

¹⁸ Se P.A. Eidberg, «Samvittighetsfrihetens kår i Norge etter reformasjonen belyst ved noen eksempler». *Baptist* 1/1996, s. 29–38.

gjelder flere livsområder og forskjellige spørsmål, således også religiøse. Den svenske teologen Ragnar Bring skrev: «Samvetet kan också sägas vara det hus, vari tron bor.»¹⁹ Det vil si at samvittighetsfriheten er en frihet for troen, som gir troen livsrom og utfoldelsesmuligheter. Trosfrihet og samvittighetsfrihet hører sammen. I møtet med religions-tvang kan trosspørsmål bli til eksistensielle samvittighetsspørsmål.

Nok et aspekt ved religionsfriheten er *ytringsfriheten*. Thomas Helwys måtte bøte med livet for sine frimodige ytringer. Det var ikke ytringsfrihet i landet.

Friheten til å tro som en vil, friheten til å mene hva en vil og følge sin samvittighet blir ganske illusorisk dersom en ikke har rett til å gi uttrykk for sin tro og sine meninger. Når jeg tenker bredt og prinsipielt, er det ikke mye som opprører meg så som at mennesker med makt til det, søker å hindre ytringer som ikke passer dem.

Til tross for det misbruk av begrepet ytringsfrihet som vi har vært vitne til den senere tid, også her tillands, er ytringsfrihet altså en grunnleggende verdi i samfunnet generelt og fremfor alt i kristen sammenheng. Sensur har vært et mye anvendt våpen, det ser vi når vi studerer kirkehistorien.

Og her har vi som baptister dessverre en oppgave å gjøre. Da fundamentalistene hadde fått overtaket i SBC og konflikten med de moderate ble mer permanent fra begynnelsen av 1990-tallet samtidig som en viss uro bredte seg blant misjonærer og predikanter, satte sensuren inn. Misjonærer fikk munnkurv. Dersom de brøt ytringsforbudet, ble de kalt hjem. Pastorer og andre som ytret seg kritisk til regimet, ble skjøvet ut av styrer og råd. Institusjoner som ble oppfattet å gi rom for dissens i læremessige og/eller administrative saker, opplevde økonomiske sanksjoner og tiltak for å bli kvitt ledelsen.

Selvfølgelig klarte man ikke å forhindre uønskede ytringer. De fant nye kanaler og frontene ble ofte bare skjerpet. For en som har kjent aktører på begge sidene i denne konflikten, er den et sørgelig skue. Og en stor del skyldes at en så enkel og samtidig grunnleggende verdi som ytringsfriheten ble satt til side.

¹⁹ R. Bring, «Ordet, samvetet och den inre människan», (s. 36–75) i *Ordet och tron*. Till Einar Billing på hans sextioårsdag den 6 oktober 1931 (1931), s. 44.

Men det finnes faresignaler også i vår egen nære sammenheng. I forbindelse med omleggingen av *Banneret* til månedsblad og med nytt format ble det gjort til et meldingsblad for DNB's ledelse med generalsekretæren som ansvarlig redaktør. Det kunne gå bra, men kunne også være en risikabel løsning, sett fra et ytringsfrihetsstandpunkt, ikke minst når det gjaldt mulighetene for regimekritikk. Bladets tidligere relativt frie stilling i forhold til samfunnsledelsen, med en landsmøtevalgt redaktør og eget styre, ble borte.

Etter at hovedstyret (HS) høsten 2004 gjorde kjent sin intensjon om å forberede en eventuell eksklusjonssak mot Oslo 3. Baptistmenighet vedrørende menighetens homofilistandpunkt, ble *Bannerets* spalter lukket for innlegg i saken, bortsett fra for generalsekretæren/redaktøren. Begrunnelsene for lukkingen kan vi la ligge. Poenget her er at man avskar mulige ytringer fra å komme til orde, samtidig som man gav generalsekretæren i kraft av sin stilling monopol på å mene noe offentlig i bladet. Dette var, slik jeg ser det, et anslag mot ytringsfriheten innad i Baptistsamfunnet. Andre løsninger burde vært valgt. Det bekymrer meg derfor når jeg i det siste har hørt at redaksjonen fortsatt vil søke å begrense ytringer i bladet i O3B-saken og kjerneverdier relatert til behandlingen av denne saken i landsmøtet i 2006. O3B-saken isolert sett er ikke nå noe interessant debattertemne. Det blir sneen som falt i fjor. Men i forbindelse med behandlingen av den saken var flere av våre kjerneverdier i spill og *den* samtalen er vi jo midt oppe i.

Med uttrykket *identitet som prosess* mener jeg hvordan kjerneverdier består, men kan endre både innhold og form til en viss grad.

Da John Smyth ledet stiftelsen av den første baptistmenigheten i 1609, ble dåpen foretatt ved overøsning. Etter 1640-årene ble dåpsformen både hos Particular Baptists og General Baptists neddykkelse. Dette kom til å bli den baptistiske dåpsform og var lenge betraktet som et krav til gyldig bekjennelsesdåp. Det var ikke før i det forrige århundre den opprinnelige form ble «gjenoppdaget» og etter hvert akseptert, dels som en nødløsning når overøsning forekom i baptist-sammenheng, dels ut fra økumeniske betraktninger: Var overøsning på bekjennelse av tro, utført i et annet kirkesamfunn, gyldig nytestamentlig dåp? Vårt svar her i Norge de siste 60 år har vært ja. Det er troen, ikke mengden av vann som er det avgjørende, selv om overøsning blir en langt fattigere uttrykksform enn neddykkelsesdåpen for

dåpens innhold: Å legge det gamle liv bak seg og reises opp til det nye liv med Kristus.

Dåpsteologien har også hatt ulike tyngdepunkt. De første baptistene brukte betegnelsen sakrament og talte om Guds gjerning i forbindelse med dåpen. En lang periode fra 1700-tallet til innpå 1900-tallet ble det under calvinistisk og først og fremst zwingliansk påvirkning (Particular Baptist tradisjonen) hevdet at dåpen kun var en lydighets-handling og menneskets svar på Guds kall til frelse. Sakramentalisme i enhver variant ble avvist.

Stadig flere nytestamentteologer blant baptistene fant denne posisjon utilstrekkelig for å begrunne dåpens innhold, plass og betydning. En nylesning av tekstene viste at det var grunnlag for å tale om dåpen som et møtested mellom Gud og menneske, der Gud kommer med hele fylden av sin frelse og mennesket kommer med sin tro og bekjennelse. Hvorvidt dette bør kalles sakramentalisme er en smaksak. Jeg er fortsatt ikke helt komfortabel med ordet, men mener den teologiske realitet er riktig oppfattet.

I svært mange baptistsammenhenger er en eller annen variant av *predestinasjonslæren* så avgjørt en kjerneverdi. Denne læren kom inn i baptismen med Particular Baptist tradisjonen og ble dominerende i England og Amerika fra slutten på 1600-tallet. Tesen «En gang frelst, alltid frelst» er en del av denne tankegangen. Stort sett har baptister hevdet en moderat calvinisme, og arven fra General Baptists har levd side om side med calvinske synspunkter. Disse to strømingene har også påvirket hverandre gjensidig, slik vi ser det i England og innen American Baptist Churches/USA. På det europeiske kontinent og i Skandinavia har en mer arminiansk preget teologi vært fremherskende, skjønt da baptismen kom for eksempel til Norge og Sverige, var det i den calvinske variant.

Baptismen begynte som en nokså rendyrket kongregasjonalistisk bevegelse. Den lokale menighet var teologisk og praktisk alt. Det gikk imidlertid ikke mer enn 2-3 tiår før *assosiasjonstanken* slo igjennom. Menigheter dannet regionalt baserte «associations» for samarbeid og gjensidig støtte. Dette førte i sin tid til etableringen av «denominations», kirkesamfunn. Denne strukturen ble en vesentlig del av baptis-

tisk identitet.²⁰ Autonome menigheter fant sin plass i de større enheter. På verdensbasis har det å være baptist betydd å tilhøre en baptistmenighet som har tilhørt et baptistsamfunn. Det finnes riktignok en del frittstående baptistmenigheter, men det interessante er at slike menigheter gjerne har dannet misjonsnettverk med i noen tilfeller stor innflytelse over menighetene.

Den teologisk sett robuste kongregasjonalisme vi har, har stort sett forhindret at strukturene over lokalmenighetene har fått utvikle seg til kirker som legitimerer menighetene. For meg er det en kjerneverdi at DNB *ikke* er en kirke som har et visst antall lokalmenigheter, men en *sammenslutning* av menigheter som selv har valgt å bli en del av et fellesskap for misjon og tjeneste. Jeg er derfor betenkt over den tendens til sentralisme som vi har sett de senere år. Og her dreier det seg ikke om semantikk, men om teologi og historisk selvforståelse. Så har da også forholdet mellom lokalmenighet og organisatorisk overbygning gjennom det meste av baptismens historie vært en kilde til spenning, noen ganger skadelig og for det meste konstruktiv.²¹

KJERNEVERDIER SOM MULIGHET OG UTFORDRING

Jeg har egentlig mye mer på hjertet, men innser at tiden heretter er meget kort. Så la meg runde det hele av med følgende betraktninger:

I arbeidet med identitet og kjerneverdier er det en opplagt fare for at disse verdier gjøres til ufravelige kriterier for hvem som er baptist, hvem som er en av oss og hvem som ikke kan være det. Jeg kjenner selv på lysten til å tenke slik, for det er selvfølgelig jeg som kan mest og vet best om kjerneverdiene!

Da kom jeg under arbeidet med dette foredraget til å tenke på min morfar. Han var fyrvokter på et område ute i Vesterålen. Når jeg en gang iblant har reist over fjordene og gjennom sundene der han i vær og uvær sørget for at fyrlyktene lyste, og det var i uvær det var viktigst, har jeg tenkt: Hvordan oppfattet han sin oppgave? Han kunne ikke bestemme om bord i båtene som seilte, han kunne ikke velge

²⁰ Her i Norge gikk det bare 12 år fra den første menighetsstiftelse til dannelsen av den første distriktsforening, se P.A. Eidberg 2003, s. 151–176.

²¹ Se min artikkel «Den lokale baptistmenighet – Baptistsamfunnet. En sameksistens til besvær?», *Baptist* 2/1999, s. 55–66.

kursen. Men han kunne og måtte sørge for at fyrlyktene lyste og at lyskjeglene viste de rette verdier, som så kunne tolkes av den som hadde lært navigasjon. Det var ikke opp til ham å nekte noen å seile i leia, han hverken kunne eller ville vise noen bort, som om han eide leia, men gav de ikke akt på signalene fra lyktene, eller feiltolket dem, kunne det hende at de kom til gå på et skjær eller til og med havarere. Det var imidlertid til syvende og sist deres eget ansvar.

Jeg er egentlig spørrende til visdommen ved å diskutere og vedta kjerneverdier i et forhandlingsmøte på landsmøtet. Når vi som baptister har vært negative til å lage og vedta bindende trosbekjennelser, er det først og fremst fordi Bibelen er vår suverene rettesnor, men også fordi slike bekjennelser både inkluderer og ekskluderer. Vedtatte kjerneverdier må ikke bli et redskap for indoktrinering og sortering.

Av alle konfesjoner har baptismen hyllet et menighetssyn og et menneskesyn som forbyr nettopp dette. Hevdelsen av den moderate kongregasjonalisme og samtidig den enkelte troendes rett og plikt til under Helligåndens ledelse å lese Skriften og tolke den, innebærer at baptismen ikke kan operere med en enighet pålagt av autoriteter, men alltid lever i streben etter en felles forståelse og i gjensidig respekt mennesker og menigheter imellom. Dette oppfattes iblant av kirkesamfunn med andre strukturer enn vår som en utydelighet, og baptismen avkreves entydige svar på alle medlemmers vegne. For å imøtekomme slike krav utenfra, eller fordi man mener det er tvingende nødvendig å forfekte bare én mening, fristes baptistene iblant til å fatte flertallsvedtak som skal binde samvittighetene og kunne brukes som en test på rett tro og rett praksis. Noe slikt står i motsetning til grunnleggende baptistiske verdier, og skaper uro og splittelse innad.

Det skal imidlertid også sies at uten et minimum av felles identitet og felles forståelse faller enhver fellesstruktur fra hverandre, så også menigheter og kirkesamfunn. Derfor påhviler det alle som ønsker å være en del av fellesskapet, å bidra til omforente løsninger samtidig som alle arbeider for at det skal være rom for nyanser, ja til og med ulike oppfatninger, innenfor rammen av den overordnede fellesforståelse.

Forfatteren

Peder A. Eidberg, BD, Dr. theol., er redaktør av *Baptist* og pensjonert lektor og rektor ved Baptistenes Teologiske Seminar.

Litteratur

- Ammerman, Nancy T., *Baptist Battles* (1990)
- Ammerman, Nancy T. (red.), *Southern Baptists Observed* (1993)
- Beasley-Murray, Paul, *Power for God's Sake. Power and Abuse in the Local Church* (1998).
- Bebbington, David W. (red.), *The Gospel in the World. International Baptist Studies* (2002).
- Brackney, William H. (red.), *Baptist Life and Thought: 1600–1980* (1983)
- Brackney, William H. (red.), *The Believers Church; A Voluntary Church* (1998).
- Coggins, James R., *John Smyth's Congregation* (1991) *Studies in Anabaptist and Mennonite History* No. 32.
- Cross, Anthony R. og Philip E. Thompson (red.), *Baptist Sacramentalism* (2003).
- Davis, Derek H. (red.), *Religious Liberty in Northern Europe In the Twenty-first Century* (2000).
- Eidberg, Peder A. (red.), *Baptistene – tro og liv* (1976).
- Eidberg, Peder A., «Samvittighetsfrihetens kår i Norge etter reformasjonen belyst ved noen eksempler,» *Baptist* 1/1996, s.29–38.
- Eidberg, Peder A., «Den lokale baptistmenighet - Baptistsamfunnet. En sameksistens til besvær?», *Baptist* 2/1999, s. 55–66.
- Eidberg, Peder A., «Utvikling av lederskap og baptistisk identitet», *Baptist* 2/2004, s. 29–48.
- Eidberg, Peder A., *Det folk som kalles baptister* (2003).
- Ferguson, Jr., Robert U. (red.), *Amidst Babel, Speak the Truth. Reflections on the Southern Baptist Convention Struggle* (1993).
- Fowler, Stanley K., *More Than A Symbol. The British Baptist Recovery of Baptismal Sacramentalism* (2002).
- Freeman, Curtis W., James Wm. McClendon, Jr., C. Rosalee Velloso da Silva, *Baptist Roots. A reader in the Theology of a Christian People* (1999).
- Goodwin, Everett C. (ed.), *Baptists in the Balance. The Tension between Freedom and Responsibility* (1997).
- Harmon, Steven R., *Towards Baptist Catholicity* (2006).
- Høstmælingen, Njål (red.), *Livssyns- og trosfrihet i et menneskerettsperspektiv* (1998).
- James, Robison B. og Gary Leazer (red.), *The Takeover in the Southern Baptist Convention* (8. utg. 1994).

- James, Robison B. (red.), *The Unfettered Word. Confronting the Authority-Inerrancy Question* (1994).
- Lagergren, David (red.), *Samfund i Förändring. Baptistisk identitet i Norden under ett och ett halvt sekel* (1997).
- Lumpkin, William L., *Baptist Confessions of Faith* (rev. utg. 1969).
- McBeth, H. Leon, *The Baptist Heritage. Four Centuries of Baptist Witness* (1987).
- Randall, Ian M, Toivo Pilli og Anthony R. Cross (eds.), *Baptist Identities. International Studies from the Seventeenth to the Twentieth Centuries* (2006).

